

Prof. dr VIDEN RANĐELOVIĆ i
mr MILADIN ŠEVARLIĆ

AGROINDUSTRIJSKA PROIZVODNJA U SPOLJNOTRGOVINSKOJ RAZMENI JUGOSLAVIJE

Sa razvojem proizvodnih snaga i robne proizvodnje u poljoprivredi, razvojem prerađivačke industrije i saobraćaja, usled neravnomernog razvoja poljoprivrede u pojedinim delovima sveta, agroindustrijski proizvodi¹ u sve većoj meri postaju predmet spoljnotrgovinske razmene. Preko izvoza ili uvoza agroindustrijskih proizvoda sve zemlje sveta se uključuju u međunarodnu razmenu dobara.

Vrednost agroindustrijskih proizvoda u ukupnom svetskom prometu roba danas iznosi oko 11,0%. Izvoz agroindustrijskih proizvoda za veliki broj zemalja predstavlja jedan od faktora uravnotežavanja i poboljšanja njihovog spoljnotrgovinskog i platnog bilansa. Ovo je posebno značajno za nerazvijene i zemlje u razvoju — u kojima je poljoprivreda dominantna oblast materijalne proizvodnje, mada agroindustrijske proizvode, sa različitom motivacijom, nastoje da izvoze sve zemlje sveta.

Pri postojećoj međunarodnoj podeli rada na bazi prometnih tokova agroindustrijskih proizvoda, ipak su, se, u svetskim razmerama, konstituisale zemlje izvoznice i zemlje uvoznice tih proizvoda. Deset najvećih izvoznica agroindustrijskih proizvoda danas su: SAD, Francuska, Holandija, SR Nemačka, Australija, Brazil, Kanada, Velika Britanija, Argentina i Danska; dok sledećih deset zemalja čine najveće uvoznike tih proizvoda: SR Nemačka, SSSR, Japan, Velika Britanija, Italija, Francuska, Holandija, NR Kina i Belgija.

¹ Pod agroindustrijskim proizvodima u ovom radu podrazumevaju se proizvodi poljoprivrede i ribarstva, prehrambene industrije, industrije pića, duvanske industrije i industrije stočne hrane.

Jugoslavija je preko izvoza i uvoza agroindustrijskih proizvoda prisutna na međunarodnom tržištu i uključena u međunarodnu podjelu rada. Iako ima relativno povoljne prirodne i druge uslove za razvoj poljoprivrede i značajne komparativne prednosti u odnosu na mnoge druge zemlje, ona te mogućnosti nije iskoristila na najbolji način. Nedovoljan obim, spor tempo rasta i nezadovoljavajuća struktura proizvodnje agroindustrijskih proizvoda, manifestuju se i preko neadekvatnog uključivanja naše zemlje u međunarodno tržište tih proizvoda. Takvu konstataciju potvrđuje i skromno učešće Jugoslavije u ukupnom svetskom prometu agroindustrijskih proizvoda — svega 0,56% u izvozu, odnosno 0,61% u uvozu.

Stoga smatramo da se često preneglašavaju sadašnje mogućnosti agroindustrijske proizvodnje u pogledu njenog značajnijeg doprinosa uravnoteženju spoljnotrgovinskog i platnog bilansa Jugoslavije, pogotovu u uslovima nepovoljne privredne situacije u zemlji.

Ovaj rad ima za cilj da ukaže na osnovne karakteristike spoljnotrgovinskog bilansa agroindustrijske proizvodnje i mogućnosti intenzivnog uključivanja Jugoslavije u međunarodnu razmenu preko izvoza agroindustrijskih proizvoda.

1. Spoljnotrgovinski bilans privrede, agroindustrijske proizvodnje i poljoprivrede Jugoslavije

U poslednjih deset godina (1976—1985.) vrednost izvoza i uvoza jugoslovenske privrede, i pored relativno velikih oscilacija po pojedinim godinama, pokazuje tendenciju porasta. Međutim, obzirom da je vrednost uvoza uvek bila veća od vrednosti izvoza, spoljnotrgovinski bilans ukupne privrede je stalno negativan. Rekordni deficit u spoljnotrgovinskoj razmeni privrede Jugoslavije u iznosu od 7,2 milijardi USA \$ ostvaren je 1979. godine, i bio je za 6,3% veći od vrednosti ukupnog izvoza privrede te godine (6,8 milijardi USA \$). Posle 1979. godine, deficit spoljnotrgovinskog bilansa Jugoslavije, pokazuje stalnu tendenciju smanjivanja i u 1985. godini iznosi „samo“ 1,5 milijardi USA \$. Značajno smanjenje deficita, spoljnotrgovinskog bilansa privrede naše zemlje posledica je, s jedne strane, rigorozne restrikcije uvoza čak i po cenu nestašice pojedinih roba na domaćem tržištu i, s druge strane, proklamovane politike „izvoza po svaku cenu“. Efekat ovakve spoljnotrgovinske razmene privrede naše zemlje ogleda se i u porastu pokrivenosti uvoza izvozom sa 48,5% u 1979. na 87,3% u 1985. godini.

Spoljnotrgovinski bilans agroindustrijske proizvodnje takođe je u posmatranom periodu negativan, izuzev u 1983. godini kada je ostvaren suficit u iznosu od 64 miliona USA \$. Vrednost izvoza agroindustrijskih proizvoda pokazuje tendenciju porasta i kretala se između 655 miliona USA \$ u 1976. i 1.208 miliona USA \$ u 1983. godini; dok se vrednost uvoza kretala između 956 miliona USA \$ u 1976. i 1.603 miliona USA \$ u 1980. godini — posle čega pokazuje stalnu tendenciju smanjivanja. Brži porast vrednosti izvoza nego

TABELA 1.

SPOLJNOTRGOVINSKI BILANS PRIVREDE, AGROINDUSTRIJSKE
PROIZVODNJE I POLJOPRIVREDE JUGOSLAVIJE

(Vrednost u 000.000 USA \$)

Godina	P r i v r e d a			Agroindustrijska proizvodnja			Poljoprivreda i ribarstvo					
	Izvoz	Uvoz	Saldo (+,-)	% pokr. uv. izvoz.	Izvoz	Uvoz	Saldo (+,-)	% pokr. uv. izv.	Izvoz	Uvoz	Saldo (+,-)	% pokr. uv. izv.
1976.	4.878	7.366	-2.488	66,2	655	956	-291	68,5	242	583	-341	41,5
1977.	5.256	9.632	-4.376	54,1	656	1.219	-536	53,8	240	813	-573	29,5
1978.	5.667	9.982	-4.315	56,8	741	1.077	-336	68,8	288	793	-505	36,3
1979.	6.794	14.018	-7.244	48,5	831	1.496	-665	55,5	312	1.126	-814	27,7
1980.	8.977	15.064	-6.087	59,6	1.109	1.603	-494	69,2	371	1.141	-770	32,5
Ø 1976—1980.	6.314	11.212	-4.898	56,3	798	1.270	-472	62,8	291	891	-600	32,7
1981.	10.204	14.528	-4.324	70,2	1.213	1.507	-294	80,5	389	885	-496	43,9
1982.	9.923	12.749	-2.826	77,8	1.153	1.233	-80	93,5	275	850	-575	32,4
1983.	9.913	12.154	-2.241	81,6	1.208	1.144	+64	105,6	439	636	-197	69,0
1984.	9.933	11.632	-1.699	85,4	1.050	1.144	-94	91,8	374	695	-321	53,8
1985.	10.606	12.151	-1.545	87,3	1.027	1.112	-85	92,4	335	681	-346	49,2
Ø 1981—1985.	10.116	12.643	-2.527	80,0	1.130	1.228	-98	92,0	362	794	-387	48,3
Ø 1976—1985.	8.215	11.928	-3.713	68,9	964	1.249	-285	77,2	327	820	-493	39,9

uvoza agroindustrijskih proizvoda manifestovao se preko porasta pokrivenosti uvoza izvozom tih roba sa 53,8% u 1977. na 93,5% u 1982. godini, odnosno čak do 105,6% u 1983. godini.

Spoljnotrgovinski bilans primarne poljoprivredne proizvodnje je u posmatranom desetogodištu bio stalno negativan, i to sa deficitom koji se kretao između 197 miliona USA \$ u 1983. i čak 814 miliona USA \$ u 1979. godini. Značajno veći deficit spoljnotrgovinskog bilansa primarne poljoprivredne proizvodnje nego što je deficit spoljnotrgovinske razmene agroindustrijske proizvodnje, uslovljen je značajnom vrednošću uvoza sirovina poljoprivrednog porekla namenjenih upošljavanju kapaciteta tekstilne, kožarske i konditorske industrije. Stoga je i pokrivenost uvoza izvozom primarnih poljoprivrednih proizvoda relativno niska i kretala se od svega 27,7% u 1979. do najviše 69,0% u 1983. godini.

Obzirom da je ukupnim privrednim i društvenim razvojem zemlje došlo do izmene privredne strukture, izmenila se i struktura učešća proizvoda pojedinih delatnosti u ukupnom izvozu i uvozu privrede. Kao rezultat navedenih tendencija u privrednom razvoju naše zemlje, relativno učešće primarne poljoprivredne i agroindustrijske proizvodnje u ukupnom izvozu i uvozu privrede je veoma skromno i pokazuje tendenciju opadanja. Učešće primarne poljoprivredne proizvodnje u ukupnom izvozu kretalo se između svega 2,77% u 1982. i najviše 5,08% u 1978. godini; dok je učešće agroindustrijske proizvodnje znatno veće — mada je smanjeno sa 13,42% u 1976. na 9,82% u 1985. godini. Veća zastupljenost prerađenih poljoprivredno-prehrambenih nego primarnih poljoprivrednih proizvoda u strukturi jugoslovenskog izvoza predstavlja pozitivnu karakteristiku i rezultat je orijentacije na što veći izvoz proizvoda tzv. viših faza prerade.

TABELA 2.

UČEŠĆE POLJOPRIVREDNE I AGROINDUSTRIJSKE PROIZVODNJE U UKUPNOM IZVOZU I UVOZU PRIVREDE JUGOSLAVIJE

Godina	Učešće u ukupnom izvozu (ukupan izvoz privrede = 100)		Učešće u ukupnom uvozu (ukupan uvoz privrede = 100)	
	Poljoprivreda	Agroindustrijska proizvodnja	Poljoprivreda	Agroindustrijska proizvodnja
1976.	4,96	13,42	7,91	12,97
1977.	4,56	12,48	8,44	12,65
1978.	5,08	13,07	7,94	10,78
1979.	4,59	12,23	8,03	10,67
1980.	4,13	12,35	7,57	10,64
1981.	3,81	11,88	6,20	10,37
1982.	2,77	11,61	6,66	9,67
1983.	4,42	12,18	5,23	9,41
1984.	3,76	10,57	5,97	9,83
1985.	3,15	9,68	5,60	9,15

2. Struktura izvoza i uvoza poljoprivredne i agroindustrijske proizvodnje Jugoslavije

Strukturu izvoza i uvoza agroindustrijskih proizvoda u osnovi određuje obim i struktura te proizvodnje. Podaci pokazuju da u strukturi agroindustrijskih proizvoda veće učešće imaju proizvodi koji predstavljaju finalne proizvode dobivene doradom i preradom primarnih poljoprivrednih proizvoda. Međutim, učešće prerađenih poljoprivrednih proizvoda u ukupnom izvozu agroindustrijske proizvodnje se sporo menja, jer je u poslednjih deset godina njihovo učešće poraslo samo za 4,3%.

TABELA 3.

STRUKTURA IZVOZA I UVOZA AGROINDUSTRIJSKE PROIZVODNJE JUGOSLAVIJE

Godina	Vrednost (u 000 USA \$)			Struktura (ukupan izvoz ili uvoz=100)	
	Ukupno	Poljoprivreda i ribarstvo	Prerada poljoprivrednih proizvoda	Poljoprivreda i ribarstvo	Prerada polj. proizvoda
				<u>I z v o z</u>	
1976.	655.421	241.795	413.625	36,9	63,1
1977.	654.872	240.403	414.469	36,7	63,3
1978.	741.026	287.949	453.077	38,9	61,1
1979.	830.742	312.271	518.471	37,6	62,4
1980.	1.109.268	371.392	737.876	33,5	66,5
1981.	1.213.334	388.901	824.433	32,1	67,9
1982.	1.153.091	275.063	878.028	23,8	76,1
1983.	1.208.186	439.148	769.083	36,3	63,3
1984.	1.049.510	373.920	675.590	35,6	64,4
1985.	1.026.812	335.127	691.687	32,6	67,4
				<u>U v o z</u>	
1976.	955.751	582.784	372.967	61,0	39,0
1977.	1.218.718	813.407	405.311	66,7	33,3
1978.	1.075.568	792.601	282.967	73,7	26,3
1979.	1.496.374	1.125.861	370.513	75,2	24,8
1980.	1.603.403	1.141.355	462.051	71,2	28,8
1981.	1.507.325	885.055	622.270	58,7	41,3
1982.	1.233.424	850.489	382.935	70,0	31,0
1983.	1.144.337	636.025	508.312	55,6	44,4
1984.	1.144.619	694.906	448.713	60,8	39,2
1985.	1.112.391	680.560	431.831	61,2	38,8

TABELA 4.

STRUKTURA IZVOZA I UVOZA POLJOPRIVREDE I RIBARSTVA
SA SIROVINAMA IZ POLJOPRIVREDE

(Ukupan izvoz ili uvoz = 100)

Period	Poljoprivreda i ribarstvo				
	Ratarstvo	Voćarstvo	Vinogradarstvo	Stočarstvo	Ribarstvo
	I z v o z				
1976—1985.	55,78	5,57	2,50	30,88	3,24
1976—1980.	55,37	4,33	4,17	32,44	3,66
1981—1985.	56,11	10,18	1,15	29,63	10,65
	U v o z				
1976—1985.	54,81	30,06	0,14	12,57	2,40
1976—1980.	51,44	36,35	0,25	9,81	2,13
1981—1985.	58,82	22,58	0,01	15,85	2,72

PROIZVODI INDUSTRIJE SA SIROVINAMA IZ POLJOPRIVREDE

	Prehrambena industrija	Indusrija pića	Industrija stočne hrane	Duvanska industrija
		I z v o z		
1976—1985.	77,74	10,80	0,44	11,00
1976—1980.	82,02	10,55	0,50	6,92
1981—1985.	74,91	10,97	0,41	13,69
	U v o z			
1976—1985.	93,74	1,86	1,84	2,54
1976—1980.	94,33	2,21	2,74	0,97
1981—1985.	93,28	1,57	1,35	3,78

U strukturi uvoza agroindustrijskih proizvoda veće učešće imaju proizvodi primarne poljoprivredne proizvodnje. U nekim godinama njihovo učešće u ukupnom uvozu agroindustrijskih proizvoda iznosilo je preko 70%.

Interesantna je i struktura izvoza i uvoza agroindustrijskih proizvoda sa gledišta pojedinih grana proizvodnje. U strukturi izvoza primarne poljoprivredne proizvodnje sa više od 55% učestvuju proizvodi ratarstva, a zatim slede proizvodi stočarstva. Učešće proizvoda voćarstva, vinogradarstva i ribarstva u izvozu je veoma skromno. U strukturi uvoza primarne poljoprivredne proizvodnje, proizvodi ratarstva učestvuju sa preko 50%. Zbog uvoza južnog voća relativno

je visoko i učešće voćarstva, dok je učešće stočarstva i ribarstva malo, a učešće proizvoda vinogradarstva neznatno.

Od proizvoda koji se dobijaju preradom i doradom proizvoda primarne poljoprivredne proizvodnje, u izvozu dominiraju proizvodi prehrambene industrije i industrije pića, a u uvozu proizvodi prehrambene industrije.

3. Važniji agroindustrijski proizvodi koje Jugoslavija izvozi i uvozi

Najvažniji agroindustrijski proizvodi koje naša zemlja izvozi i time se uključuje u međunarodnu razmenu dobara su: proizvodi ratarstva, živa stoka, meso, prerađevine od voća i pića.

Proizvodi ratarstva čine skoro 1/5 vrednost ukupnog izvoza agroindustrijskih proizvoda. Najznačajniji ratarski proizvodi sa kojima se Jugoslavija javlja u izvozu su: kukuruz (merkantilni i semenski), duvan, hmelj i merkantilna pšenica.

TABELA 5.

VAŽNIJI AGROINDUSTRIJSKI PROIZVODI KOJE JUGOSLAVIJA IZVOZI

Proizvodi	P e r i o d			Struktura (ukupan izvoz = 100)
	1976—1980	1981—1985	1976—1985	
1	2	3	4	5
Živa goveda	24.823	54.399	39.611	
Živi konji	46.249	39.025	42.637	
Živa živina	2.360	4.342	3.351	
Živa stoka	73.432	97.766	85.599	8,87
Goveđe meso	118.908	99.185	109.033	
Jagnjeće meso	11.185	18.802	14.994	
Živinsko meso	993	22.103	11.548	
Svinjsko meso	4.198	4.466	4.332	
Meso	135.284	144.556	139.907	14,50
Pšenica (merkantilna)	2.533	14.376	8.454	
Kukuruz (merkantilni)	27.841	86.307	57.074	
Kukuruz (semenski)	39.587	43.295	25.606	
Pasulj	433	3.799	2.166	
Duvan	71.924	77.253	74.589	
Hmelj	9.548	11.362	10.455	
Sveže povrće	3.808	9.535	6.672	
Proizvodi ratarstva	155.674	245.927	185.016	19,18

1	2	3	4	5
Jabuke	3.266	5.301	4.264	
Ostalo sveže voće	6.804	7.623	7.213	
Voćne sadnice	10.932	21.458	16.195	
<hr/>				
Proizvodi voćarstva	21.002	34.382	27.672	2,86
Grožđe	2.874	4.208	3.541	0,36
Mesne konzerve	72.733	113.233	92.983	
Riblje konzerve	18.091	23.324	20.672	
<hr/>				
Konzerve od mesa i ribe	90.752	136.557	113.655	11,78
Prerađevine od brašna	5.955	32.377	19.166	
Konditorski proizvodi	8.046	17.101	12.574	
Supe i dodaci jelima	7.279	23.025	12.850	
<hr/>				
Proizvodi na bazi brašna	21.280	72.503	44.590	4,62
Šećer	31.544	5.740	18.642	1,93
Smrznuto povrće	2.356	9.192	5.774	
Sušeno povrće	11.727	20.109	15.918	
Kiselopovrće	4.509	7.603	6.056	
Povrće u salamuri	9.369	11.916	10.643	
<hr/>				
Prerađeno povrće	27.961	48.820	38.391	3,98
Prerađevine od duvana	7.198	27.745	17.472	1,81
Suve šljive	10.752	29.137	19.945	
Koncentrovani voćni sokovi	5.617	11.319	8.468	
Smrznuto voće bez šećera	13.781	31.302	22.542	
Zaslađeni sokovi	1.305	10.636	5.971	
Ostalo prerađeno voće	14.697	27.547	21.122	
<hr/>				
Prerađevine od voća	46.152	109.941	78.048	8,09
Žestoka pića	7.490	7.916	7.703	
Vino	39.880	65.566	52.723	
Pivo	3.333	5.924	4.629	
<hr/>				
Pića	50.703	79.406	65.055	6,74
Stočna hrana	12.917	21.132	17.024	1,76
Ostalo*	121.493	100.064	129.684	13,44
<hr/>				
Svega	798.266	1.128.746	964.296	100,00

* U ostalo su uključeni proizvodi koji se izvoze u malim količinama i ne svake godine: žive ovce, ostala živa stoka, sveže mleko, mlečne prerađevine, jaja, sveža ili smrznuta slatkovodna i morska riba, semenska pšenica, seme suncokreta i ostalih industrijskih kultura, sirova svinjska slanina, mast za jelo, sirovi voćni sokovi i dr.

Od proizvoda stočarstva se izvoze: živa stoka (konji, goveda i živina), meso (goveđe, jagnjeće i živinsko), mesne i riblje konzerve. Živa stoka, meso i konzerve od mesa i riba u ukupnoj vrednosti jugoslovenskog izvoza agroindustrijskih proizvoda učestvuje sa 35,15%.

Razni proizvodi koji se dobijaju preradom voća, uglavnom sokovi, učestvuju sa 8,09% u ukupnom izvozu agroindustrijske proizvodnje.

Voće nema neki poseban značaj u izvozu kao ni grožđe, ali zato izvoz voćnih sadnica i loznih kalemova čine znatne stavke u izvozu poljoprivrednih proizvoda.

Naša zemlja uvozi agroindustrijske proizvode koje nije u mogućnosti da proizvede u količinama koje su potrebne za zadovoljenje tražnje na domaćem tržištu, kao i one koje ne mogu da se proizvede u našim klimatskim uslovima, a predstavljaju element potrošnje stanovništva i prerađivačke industrije.

Najvažnije grupe proizvoda koje Jugoslavija danas uvozi su: proizvodi ratarstva, proizvodi tropskih i suptropskih kultura koji se u našim uslovima ne mogu da gaje, proizvodi stočarstva i komponente za spravljanje koncentrovane stočne hrane.

TABELA 6.

VAŽNIJI AGROINDUSTRIJSKI PROIZVODI KOJE JUGOSLAVIJA UVOZI
(u 000 USA \$)

Proizvodi	P e r i o d			Struktura (ukupan uvoz = 100)
	1976—1980	1981—1985	1976—1985	
1	2	3	4	5
Živa živina	5.546	5.511	5.529	
Morske ribe	16.472	17.709	17.091	
Živa stoka i ribe	22.018	23.220	22.620	1,81
Goveđe meso	39.783	34.519	37.151	
Svinjsko meso	9.734	5.023	7.379	
Meso	49.517	39.542	44.530	3,56
Sveže mleko	272	4.940	2.606	0,20
Pšenica (merkantilna)	115.153	56.580	85.866	
Kukuruz (merkantalni)	32.939	11.248	22.094	
Pamuk	185.243	229.232	207.238	16,58

Pivarski ječam	3.217	3.015	3.116	
Pasulj	3.712	2.282	2.997	
Duvan	13.042	17.470	15.256	
Soja	42.621	74.301	58.461	
Suncokret (seme)	3.181	9.280	6.231	
<hr/>				
Proizvodi ratarstva	219.515	181.598	200.557	16,05
Sirova kafa	172.841	70.743	121.792	
Kakao u zrnu	32.838	26.573	33.206	
Prerađeni kakao	13.243	9.901	11.176	
Arašid (kikiriki)	9.030	5.962	7.496	
Biber i ostali začini	5.205	4.618	4.912	
<hr/>				
Trop. i suptrop. proizvodi	240.157	117.797	178.582	14,29
Južno voće	82.441	53.706	68.074	
Jezgrasto voće	16.063	7.730	11.897	
<hr/>				
Voće	98.504	61.436	79.971	6,40
Buter	3.427	6.750	5.089	
Ostali proizvodi od mleka	1.172	6.787	3.980	
<hr/>				
Proizvodi od mleka	4.599	13.537	9.069	0,72
Med	5.305	6.165	5.735	0,04
Koža (sirova)	60.633	81.617	71.125	5,69
Vuna	76.384	93.676	85.030	6,80
Šećer (rafinirani)	24.743	37.209	30.976	2,47
Jestiva ulja	33.415	77.792	55.604	
Nejestiva ulja	8.619	5.530	7.075	
<hr/>				
Ulja	42.034	83.322	62.679	5,01
Suvo voće i grožđe	25.442	3.739	14.591	
Koncentrisani voćni sokovi	4.956	3.236	4.096	
<hr/>				
	30.398	6.975	18.687	1,49
Žestoka pića	5.345	1.640	3.493	
Vino	1.793	1.654	1.724	
Ekstrat i praškovi za pića	8.059	7.724	7.892	
<hr/>				
Pića	15.197	11.018	13.109	1,04
Uljane pogače i sačma	44.385	48.146	46.266	
Riblje brašno	38.328	49.935	44.132	
Mesno brašno	4.079	2.752	3.415	
Ostala stočna hrana	11.719	7.656	9.688	
<hr/>				
Stočna hrana	97.811	108.489	103.501	8,28
Ostalo*	97.724	28.579	104.118	9,57
<hr/>				
Svega	1.269.962	1.288.352	1.249.176	100,00

* Uključeni su proizvodi koji se uvoze u malim količinama i samo u nekim godinama: živa goveda i konji, jaja, iznutrice, semenska pšenica, koštičavo voće, sirovi voćni sokovi, povrće u salamuri, sušeno i ostalo povrće, glukoza — dekstroza i dr.

Proizvodi ratarstva u ukupnom uvozu agroindustrijskih proizvoda učestvuju sa 16,5⁰%, a ako se uključi i pamuk onda to učešće iznosi 32,63⁰%. U uvozu ratarskih proizvoda dominiraju: pamuk, pšenica, soja, kukuruz, duvan i pirinač. Interesantno je da Jugoslavija nikako da se oslobodi uvoza pšenice, iako ima uslova da proizvodi dovoljne količine barem za zadovoljavanje svojih potreba.

Proizvodi suptropskih i tropskih kultura u ukupnoj vrednosti uvoza agroindustrijskih proizvoda učestvuju sa 14,29⁰%, a kafa i kakao su dva najznačajnija uvozna proizvoda.

Značajna sredstva pri uvozu agroindustrijskih proizvoda izdvajamo za stočnu hranu i komponente za spravljanje koncentrovane stočne hrane kao što su uljane pogače i sačma i riblje brašno.

Vuna i sirova koža su permanentno dve važne stavke našeg uvoza poljoprivrednih proizvoda.

Jugoslavija se javlja i kao uvoznik žive stoke, mesa, svežeg mleka i ulja (jestivih i nejestivih).

4. Mogućnosti povećanja izvoza i smanjenja uvoza agroindustrijskih proizvoda

U vremenu u kome živimo proizvodnja energije, sirovina i hrane čine stratešku proizvodnju skoro svih zemalja. Sve zemlje manje-više nastoje da same proizvedu dovoljnu količinu poljoprivrednih proizvoda i hrane. I pored činjenice da je u nekim zemljama Afrike danas prisutan i problem gladi, najveći broj zemalja u ovakvim nastojanjima uspeva. U takvoj situaciji se smanjuju mogućnosti za izvoz poljoprivrednih i prehrambenih proizvoda, smanjuje se „apsorbaciona moć“ svetskog tržišta i tražnja za agroindustrijskim proizvodima, a konkurencija među zemljama izvoznicama se zaoštava.

Ovakva opšta situacija nije bez uticaja i na opredeljivanje mesta Jugoslavije u međunarodnoj razmeni agroindustrijskih proizvoda uopšte i na pojedinim regionalnim tržištima.

U poslednje vreme naš izvoz agroindustrijskih proizvoda bio je uglavnom orijentisan na tržište zemalja članica Evropske ekonomske zajednice, što je uslovljeno njihovom geografskom blizinom, tradicionalnim vezama i deficitarnošću ovih zemalja u nekim poljoprivrednim proizvodima. Na zemlje EEZ otpada 1/3 celokupnog izvoza agroindustrijske proizvodnje Jugoslavije.² Poslednjih godina, međutim, naš izvoz u ove zemlje opada (živi konji i junad, juneće meso, vino, duvan, voće i povrće u svežem i prerađenom stanju). U ukupnom uvozu agroindustrijskih proizvoda zemalja EEZ, Jugoslavija učestvuje samo sa 1⁰/₃. Dva su osnovna razloga zbog kojih

² Ove zemlje su inače najveći svetski uvoznici agroindustrijskih proizvoda, dok su po vrednosti izvoza na drugom mestu. One uglavnom uvoze proizvode za industrijsku preradu i one koji se koriste kao stočna hrana, a izvoze prerađevine od sirovina poljoprivrednog porekla.

³ Godine 1980. potpisan je Trgovinski sporazum kojim su date neke olakšice pri uvozu pojedinih agroindustrijskih proizvoda iz Jugoslavije u zemlje EEZ.

se smanjuje naš izvoz agroindustrijskih proizvoda u ove zemlje: što su one u najvećem broju poljoprivrednih proizvoda samodovoljne i imaju veliki suficit i što vode protekcionističku politiku prema trećim zemljama, primenjujući efikasan sistem zaštite uvoza iz trećih zemalja (carine, prelevmani, kontingenti, kalendarska ograničenja uvoza i sl.).

Danas i u perspektivi (do 1990. godine) tržište EEZ biće deficitarno u sledećim proizvodima: ovsu, raži, kukuruzu, duvanu, svežem povrću, pirinču, ovčjem mesu, biljnim uljima i masnoćama. Polazeći od stanja na tržištu EEZ, upravo od proizvoda koji su na njemu deficitarni i stanja i mogućnosti agroindustrijske proizvodnje u Jugoslaviji; naša zemlja ima šanse da na ovo tržište izvozi: kukuruz, duvan, ovčje meso, povrće, biljna ulja i masnoće. Međutim, problem je što mi nemamo dovoljno robe za izvoz kad se radi o duvanu, ovčjem mesu, povrću i uljima.

Tržište SAD, kao i dosada, biće interesantno za izvoz naših agroindustrijskih proizvoda. Na ovom tržištu mogu da nađu mesto sledeći naši proizvodi: kukuruz, juneće meso, mesne konzerve i vino.

Socijalističke zemlje sa centralističkim planiranjem mogu da budu značajno tržište za plasman naših agroindustrijskih proizvoda. U grupi ovih zemalja neke su deficitarne u mnogim agroindustrijskim proizvodima (SSSR, NR Poljska). Ovde je poseban problem što se naš izvoz u ovim zemljama sukobljava sa proizvodima iz zemalja EEZ koji su visokosubvencionirani pri izvozu, pa naši proizvodi teško izdržavaju konkurenciju, kao i činjenica da deficitarne zemlje uvoze prvenstveno iz zemalja članica SEV-a koje imaju suficit poljoprivrednih i prehrambenih proizvoda. Stiče se utisak da je ovo tržište za plasman naših agroindustrijskih proizvoda bilo neopravdano zapostavljeno.

Zemlje u razvoju sve više postaju interesantno tržište za izvoz naših agroindustrijskih proizvoda. Među njima su najvažnije zemlje Bliskog istoka. U ovim zemljama bi mogli, pored ostalog, da plasiramo ovčje, jagneće i živinsko meso.

Jugoslavija planira za naredni period značajan izvoz agroindustrijskih proizvoda. Do 1990. godine on treba da se povećava po prosečnoj godišnjoj stopi od najmanje 5,0%. Proizvodi koji će se javljati kao viškovi, i koji posle zadovoljenja sopstvenih potreba mogu da idu u izvoz su: pšenica, kukuruz, meso, šećer, voće i povrće, vino.

Međutim, da bi Jugoslavija mogla da se intenzivnije i uspešnije uključuje u međunarodno tržište putem povećanja izvoza agroindustrijskih proizvoda, ona mora:

— da stvara uslove za obezbeđenje stabilne proizvodnje naročito onih proizvoda koji mogu da budu propulzivni na svetskom tržištu, jer se izvoz ne može da bazira na slučajno proizvedenim viškovima:

— da organizuje proizvodnju tako da ona bude konkurentna na svetskom tržištu što znači da se stalno radi na povećanju pro-

duktivnosti rada čime će se uticati na sniženje cena poljoprivrednih i prehrambenih proizvoda — koje su sada znatno veće od svetskih;

— da permanentno analizira kretanja na svetskom tržištu i da se prilagodava zahtevima njegove tražnje, da otkriva i osvaja nova tržišta, a zatim da nastoji da očuva svoje pozicije na njima;

— da u konceptu ukupne agrarne politike ustanovi mehanizam kojim će trajno pospešivati izvoz agroindustrijskih proizvoda;

— da obezbedi kvalitet proizvoda koji se izvoze, uz istovremeno obezbeđenje odgovarajuće ambalaže i dobro pakovanje, i dr.

Kad se radi o uvozu agroindustrijskih proizvoda, van svake sumnje je da on može i mora da se smanji. Intenziviranjem proizvodnje preko većih ulaganja, razvijanjem reonizacije proizvodnje, izmenom njene proizvodne strukture, koncipiranjem mera agrarne politike koje će stimulatивно uticati na rast proizvodnje i sl. treba stvoriti uslove za brži rast proizvodnje kojim će se zadovoljiti domaće potrebe. Jugoslavija već mora da se oslobodi uvoza pšenice (kroz povećanu proizvodnju i tržišnost) i ulja. Ona mora da smanji uvoz vune i sirovih koža kao i komponente za spravljanje koncentrovane stočne hrane.

Literatura

1. Cerović Petar: Ulaganje stranog kapitala u agroindustrijski kompleks i uključivanje u međunarodnu razmenu. *Ekonomika poljoprivrede* (5), 1980. Beograd.
2. Cvetković Vladimir: Konkurentnost jugoslovenskih poljoprivredno-prehrambenih proizvoda na međunarodnom tržištu. *Ekonomika poljoprivrede* (1—2), 1960. Beograd.
3. Ivanović Srboljub: Spoljnotrgovinska razmena poljoprivrednih i prehrambenih proizvoda. *Ekonomika poljoprivrede* (1—2), 1986. Beograd.
4. Marković Dragan: Spoljotrgovinska razmena pića u periodu 1976—1980. godine. *Ekonomika poljoprivrede* (3) 1962., Beograd.
5. Nikolić Milenko: Agrarni izvoz Jugoslavije. *Glasnik poljoprivredne proizvodnje, prerade i plasmana* (6), 1986. Beograd.
6. Tomin Aleksandar i Đorović Milutin: Tržište i promet poljoprivrednih i agroindustrijskih proizvoda. NIRO „Zadruga“, 1985., Beograd.
7. Ševarlić Miladin i Marković Dragan: Stočarstvo u spoljnotrgovinskoj razmeni Jugoslavije. *Ekonomika proizvodnje hrane* (4), 1979. Beograd.
8. : Dokumentacija Saveznog zavoda za statistiku o spoljnotrgovinskoj razmeni Jugoslavije za period 1976—1985. godine

Prof. dr Viden RANĐELOVIĆ and
Mr Miladin ŠEVARLIĆ

AGROINDUSTRIAL PRODUCTION IN THE FOREIGN TRADE EXCHANGE OF YUGOSLAVIA

(Summary)

In the last ten years (1976—1985) the value of the Yugoslav economy's export and import tended to increase. However, the foreign trade balance of the economy was constantly negative, since the value of import always exceeded the one of export.

Yugoslavia is included into the international market through its agro-industrial production as well, but has a modest share in the world turnover of the whole agroindustrial production — only 0,56% in export and 0,61% in import.

In 1976—1985 the foreign trade balance of Yugoslavia's agroindustrial production was always negative except in 1983. The percentage of import covered by export of the total agroindustrial production varied from 53,8% to 105,6% and the one regarding the primary agricultural production from 27,7% to 69,0%. Due to changes in the country's economic structure the participation of agroindustrial production in the total export decreased from 13,42% in 1976 to 9,68% in 1985.

In the structure of the agroindustrial production export the participation of primary production varied from 23,8% to 38,9% and the participation of the manufacturing industries products from agricultural raw materials (products of higher manufacturing levels) from 61,1% to 76,1%. In the structure of agricultural production import the participation of primary production is considerably higher, amounting from 55,6% to 75,2%, being a consequence of extensive import of raw materials of agricultural origin for the leather, textile and food processing industry.

In export and import of products from the primary agricultural production those from crop farming prevail, their participation covering over 50% of the total export and import. The share of livestock amounts to about 30,0% in export and about 12% in import. In import and export of products of manufacturing industries using agricultural raw materials those of the food processing industry prevail, amounting to over 70,0% in export and to over 90,0% in import.

Among agroindustrial products our country exports and is thereby included into the international labor exchange, the following are of major importance: crop farming products, livestock, meat and meat products, products manufactured from fruit and drinks. In import crop farming products prevail as well, and those of subtropical and tropical cultures being not raised in our regions, components for concentrated cattle fodder, wull and leather.

In recent times the demand for agroindustrial products decreases on the world market and competition among the exporting countries is constantly intensified. In order to include our country successfully into the world market through increasing the agroindustrial products import, among other things the following should be provided:

— the creation of such conditions providing stable production, particularly of those products possibly propulsive on the world market, since export cannot be based on unexpectedly produced surplusses;

— the organization of production competitive on the world market regarding prices, since the prices of our agricultural and alimentary products are presently higher than those in the world;

— a more rapid adaptation to the requirements of the world market demand and finding out new markets and penetration into them;

— setting up such a mechanism in the concept of the whole agrarian policy suitable for a continuous adaptation of the agroindustrial products import.

Yugoslavia should decrease its import of agroindustrial products and reduce it to a more rational scope. It should finally be rid of importing wheat and oil, and reduce its import of wull, leather and some other products.

The fact is that Yugoslavia did not use all its opportunities to be more intensely included into the international market through its export of agroindustrial products, but its capacities are not so great as is often believed.

